Година XVII София, Юни 2014 г. Книга 2 (156)

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЬ

ИЗДАНИЕ НА ИЛИНДЕНСКАТА ОРГАНИЗАЦИЯ

Година XVII София, Юни, 2014 г. Книга 2 (156)

ИЛЮСТРАЦИЯ ИЛИНДЕНЬ

Редакторъ: ФИЛИПЪ попъ СТОЯНОВЪ

„Свѣти Духъ“

День на Македония ---День на Борба, Истина, Правда, Свобода

Свѣти Духъ. София. 2014 година. Камбанитѣ нѣма да биятъ тържествено. Многохилядната македонска емиграция нѣма да излѣзе по улицитѣ и да даде изразъ на своитѣ копнежи,на волята и желанията си, на своето единство и сплотеность.

Сѣнкитѣ на безсмъртнитѣ ни герои продължаватъ да ни показватъ пѫтя напредъ и ние нѣма да се предадемъ и да ги забравимъ. Не, ние не желаемъ отмъщение, не желаемъ кръвь и нови войни на Балканитѣ.

Нѣма ги и близо петстотинтѣ братства на македонски българи,които да се поклонятъ предъ паметника на Василъ Лѣвски и да оживятъ площада предъ Св. Александъръ Невски, превръщайки го въ море отъ чувства.

Годинитѣ на тероръ и тормозъ взѣха своето, а тѣхнитѣ наследници - двойнитѣ, тройни и четворни играчи, продължаватъ да се опитватъ да допиятъ кръвьта на Дѣлото и да го погубятъ, ала „не се гаси туй що не гасне“!!!

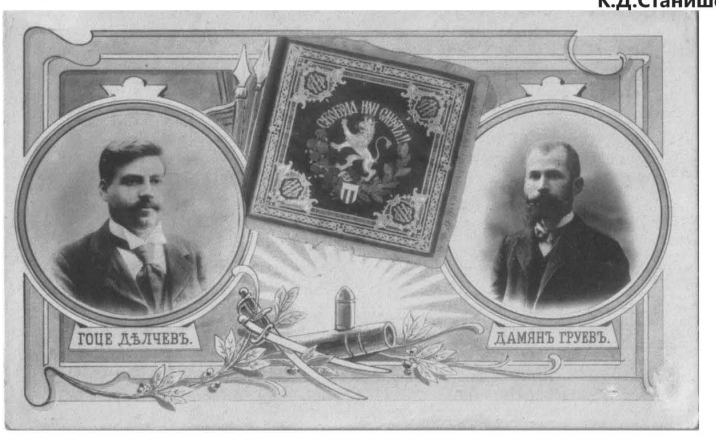
Споменитѣ и песнитѣ на нашитѣ баби и дѣдовци, книгитѣ на нашитѣ борци, учени и общественици живеятъ.

Не желаемъ и да ни затварятъ очитѣ съ нови зидове на омраза. Ние искаме да живѣемъ свободно въ обединена Европа на XXI вѣкъ и най-накрая да осѫществимъ мечтата на своитѣ предци: всички балкански народи да живеятъ въ миръ, а между Пиринъ, Вардаръ и Бѣло море да нѣма граници.

попъ Стояновъ

К.Д.Станишев

Илинденската Организация постави нова плоча на гроба на Гоце Дѣлчевъ „Гърци" я счупиха.

Тази година се навършиха нѣколко кржгли годишнини отъ знаменателни събития изъ недалечното ни минало. Преди 120 години в Солунъ е създадена БМОРК / ТМОРО / ВМОРО / ВМРО - Организацията на останалитѣ извънъ пределитѣ на свободното Княжество българи.Преди 110 години тѣхната непрестанна борба за постигане на свобода и човѣшки правдини намира своето върхово изражение въ избухването на Илинденско-Преображенското въстание. Сжщо преди 110 г., въ навечерието на това въстание, геройски загива Апостолътъ на свободата на македонскитѣ българи - Гоце Дѣлчевъ. По този поводъ на 13. 07. 13 г. на лобното мѣсто на войводата въ с. Баница, Сѣрско, Егейска Македония, бе поставена паметна плоча въ негова честь отъ страна на група патриоти - потомци на македонски българи, участници въ въстанието. Тази благородна и родолюбива инициатива има дълга история. Прѣзъ последнитѣ десетина години бѣха направени нѣколко опита да се изгради паметникъ или да бжде поставена плоча на Гоце Дѣлчевъ. Радетели за това последователно бѣха бившиятъ български генералеънъ консулъ въ Солунъ Илко Шивачевъ, бившиятъ областенъ управитѣлъ на Благоевградъ Костадинъ Хаджигаевъ,представители на нѣколко български партии и организации, но всички тѣ останаха безъ резултатъ, основно поради нежелание то на официална Гърция. Въпрѣки многобройнитѣ спънки прѣзъ годинитѣ, паметна плоча най-после бе поставена - на сжщото мѣсто, кждето и преди е стояла подобна плоча съ името на героя, премахната отъ гръцкитѣ власти прѣзъ 1946 г.

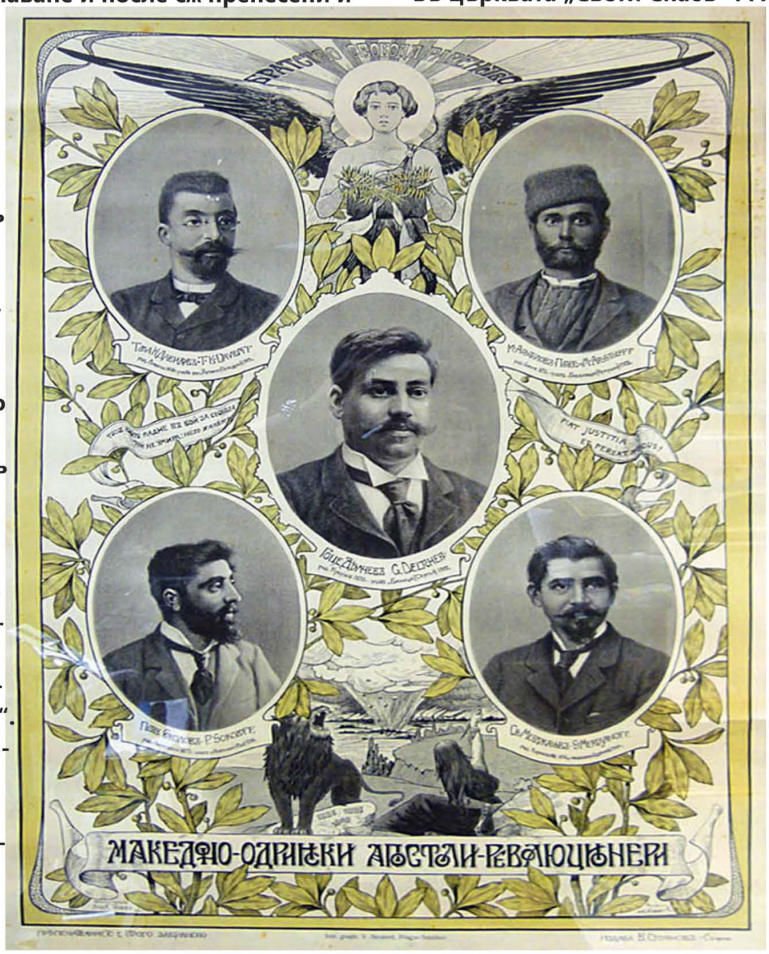

Паметната Плоча на Кулата въ с.Баница

Така, макаръ и 67 години по-късно, паметьта на героя най-после бе почетена подобаващо. По този начинъ се сложи край и на бездействието на нашата държава по въпроса. Както за съжаление е добре известно, на нашитѣ управници и политици все не имъ достига воля да доведатъ до успѣшенъ край подобенъ проектъ, въпрѣки многобройнитѣ благоприятни условия, които вжтрешнополитическата и международна конюнктура прѣзъ 21 вѣкь предлагатъ. За наша радость следъ дългото чакане, макаръ и по единъ неформаленъ начинъ, бе реализирана тази свѣтла проява на уважение къмъ паметьта на човѣка, който отдаде живота си за свобода и равноправие. Това бе извършено изцѣло въ духа на общитѣ европейски ценности и обективния погледъ къмъ близкото минало на региона.

Въвъ връзка съ мероприятието и годишнината, нека припомнимъ накратко подробноститѣ по трагичната гибѣлъ на народния водачъ. Следъ решението на Солунския конгрѣсъ на ВМОРО прѣзъ 1903 г. за вдигане на повсемѣстно въстание въ поробенитѣ краища на Македония и Одринско Дѣлчевъ, заедно съ Груевъ и други революционни дейци полагатъ усилия да отложатъ въстанието и да променятъ тактиката, така щото основна роля въ него да вематъ четитѣ на Организацията, за да бжде предпазено мирното население въ по-голѣма степенъ. Началото е насрочено за лѣтото, като междувременно започва трескава подготовка. Прѣзъ месецъ мартъ Дѣлчевъ съ четата си взривява мостъ на жп - линията Солунъ-Одринъ. Въ следващитѣ месеци войводата обикаля региона и подготвя мѣстното население за предстоящата борба. Въ началото на м. май той

се отправя на пѫтъ за среща съ водачитѣ на Сѣрския революционенъ окрѫгъ. Четата пренощува въ село Баница, Сѣрско, но на сутринта се оказва, че е предадена и обкрѫжена. Потерята е командувана отъ майоръ Хюсеинъ Тефиковъ, който по ирония на сѫдбата е съвипускникъ на Гоце Дѣлчевъ отъ Военното училище въ София. Първоначално Гоце Дѣлчевъ опитва да изведе четницитѣ отъ селото, но не успѣватъ да разкѫсатъ блокадата. Последва многочасово сражение съ превъзхождащия противникъ, въ което Гоце Дѣлчевъ пада убитъ. Следъ края на сражението труповетѣ на Дѣлчевъ и Димитъръ Гущановъ сѫ изпратени въ Сѣръ за разпознаване и после сѫ пренесени и погребани въ общъ гробъ въ село Баница. По време на Междусъюзническата война отъ 1913 година родния градъ на Гоце Дѣлчевъ Кукушъ и лобното му мѣсто - с. Баница, сѫ опожарени отъ гръцката армия, а населението имъ е прогонено въ България.Прѣзъ Първата свѣтовна война коститѣ на Гоце Дѣлчевъ сѫ пренесени въ България и до 1946 година се пазятъ въ урна въ „Илинденската организация“. По време на Втората свѣтовна война гробътъ на Гоце Дѣлчевъ, който тогава попада на територията на Царство България е възстановенъ.

На 3 май 1943 г., върху общъ гробъ въ покрайнинитѣ на село Баница видни общественици, въ присъствието на сестритѣ на Гоце – Ружа, Велика и Елена и тѣхнитѣ потомци, поставятъ бѣла мраморна плоча съ надписъ: „Въ паметь на падналитѣ бойци въ с. Баница на 4 май 1903 г. за обединението на Македония къмъ майката родина - България и за вечень споменъ на поколѣнията: Гоце Дѣлчевъ отъ гр. Кукушъ, апостолъ и войвода; Димитъръ Гущановъ отъ с. Крушово - войвода. Стефанъ Духовъ отъ с. Търлис-четникъ; Стоянъ Захариевъ отъ с. Баница - революционеръ; Димитъръ Палянковъ отъ с. Броди-революционеръ. Завѣтътъ имъ бе - Свобода или смърть! ”. Следъ Деветосептемврийския превратъ отъ 1944 година България сменя политиката си по македонския въпросъ и подъ натискъ отъ СФР Югославия и директно на СССР, БКП предава коститѣ на Гоце Дѣлчевъ на Скопие по време на започналата Културна автономия на Пиринска Македония. Въпрѣки, че първоначално премиерътъ Лазаръ Колишевски обявява Гоце Дѣлчевъ за „.. единъ българинъ безъ значение за освободителнитѣ борби “, коститѣ му сѫ приети въ Социалистическа Република Македония и сѫ препогребани въ каменень саркофагъ въ църквата „Свети Спасъ “. Гибѣлта му една отъ най-тежкитѣ загуби за ВМОРО.

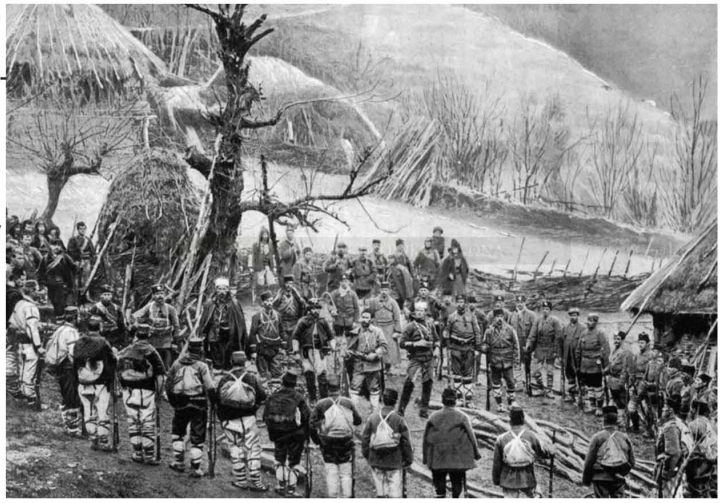
* Бѣл. ред. За огромно наше съжаление, наскоро въ редакцията получихме информация, че поставената паметна плоча е била разрушена. Най-вѣроятно това е извършено отъ гръцка страна, въ традициитѣ на дългогодишната политика на противопоставяне и преследване на всѣка проява, свързана съ българското минало на района. Прѣсенъ примѣръ за това е и възпрепятстването отъ гръцкитѣ власти на група български журналисти и политици да поднесатъ цвѣтя на лобното мѣсто на Гоце Дѣлчевъ на 4-ти май тази година. Надѣваме се тѣзи ретроградни практики най-после да бѫдатъ преустановени и подобни инциденти да не се случватъ въ бѫдеще. Сѫщо така се надѣваме въ най-скоро време България официално да изиска да бѫде възстановена плочата на лобното мѣсто на героя.

„Илюстрация Илинденъ“ ще продължава да следи въпроса съ повишено внимание.

М. Ивановъ

Илинденска Адресна Книга (Градъ София)

Гоце Дѣлчевъ - стая 9 на Хотѣлъ Батенбергъ на ул. Мария Луиза на десетина крачки отъ жгъла съ ул. Кирилъ и Методий;
Борисъ Сарафовъ - ул. Осогово 36 (тамъ е и убитъ заедно съ Иванъ Гарвановъ отъ Тодоръ Паница);
Тодоръ Александровъ - ул. Солунска 1/ ул. Ангелъ Кънчевъ 45;
Христо Матовъ - умира въ дома на Заринка Тильова на ул. отецъ Паисий 76 (познатъ като домъ на македонскитѣ страдалци, тамъ сѫ се преобличали и много отъ четитѣ);
Гьорче Петровъ - ул. Веслецъ 75;
Василъ Чекаларовъ - ул. Шипка 52;
Иванъ Михайловъ - ул. Царь Симеонъ 22 (апартаментъ на тетка му);
Менча Кърничева - ул. Князъ Борисъ 71 (тамъ се вѣнчае за Иванъ Михайловъ);
Александъръ Протогеровъ - ул.Юри Венелинъ 16;
Панчо Михайловъ - на жгъла на ул. Неофитъ Рилски и Князъ Борисъ;
Славчо Абазовъ - ул. Веслецъ 55 и ул. Царибродска 156;
Миланъ Гюрлуковъ - кѫща на ул. Трапезица срещу Конфино;
Миланъ Матовъ - Пасажъ Св. Никола (изгаря по време на бомбардировкитѣ, сега тамъ е Министерски съветъ) / ул. Князъ Борисъ 119 (шиващката работилница на Миланъ Матовъ);

Четитѣ на Треневъ, Кондовъ, Питу Гули и Ванчо Сърбака

Наумъ Томалевски - ул. Руенъ 23 (сега ул. Цанко Церковски);
Данаилъ Крапчевъ - ул.Нова 23 (сега ул. Добри Войниковъ);
Кирилъ Пърличевъ - ул. Ивайло 2;
Георги Баждаровъ - ул. Дебъръ 3 (сега ул. Лайошъ Кошутъ);
Спиридонъ Велѣвъ - ул. Неофитъ Рилски 43
Иванъ Хаджиниколовъ - ул. Дебъръ (сега ул. Лайошъ Кошутъ);
Марко Цепенковъ - ул. Отец Пайсии 70;
Наумъ Таховъ - ул. Странджа 55;
Георги Трайчевъ - ул.Любенъ Каравеловъ 90;

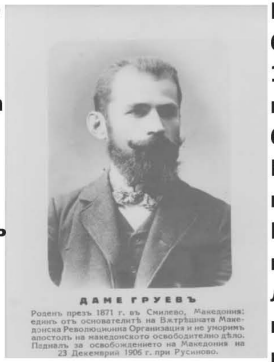
Иванъ Поповъ - Костурски Войвода

Нѣколко Поговорки, Благословии и Изрази

Голо здравье - жива болесть;
Домке ле, домке ле, нигде ми тѣ нема;
Види газе пазаре;
Що ке ме ядешъ ти, ке тѣ ядамъ я
Що ке ме убиешъ ти, ке тѣ убиямъ я;
Що е лудо, що е бѣсно, се е наша родъ;
Щомъ ке гори една кукя, нека горатъ две;
Отъ отцу и децу;
Кажи да ти кажамъ, мижи да те лажамъ;
Дранъ та та дранъ;
Вура вура после к.. а;

записани отъ баба Катерина Антонова Сарайска (дете на преселници отъ Дебърско въ Самоковъ) 1970 г.;

Даме Груевъ (1869 -1906)

ДАМЕ ГРУЕВЪ

Роденъ презъ 1871 г. въ Смилево, Македония; единъ отъ основателитѣ на Вѫтрѣшната Македонска Революционна Организация и неуморимъ апостолъ на македонското освободително дѣло. Падналъ за освобождението на Македония на 23 Декемврия 1906 г. при Русиново.

Между голѣмитѣ най-голѣмиятъ е Даме Груевъ, създателътъ на Вѫтрешната македонска революционна организация, ненадминатъ въ революционната борба и работа въ заслуги, рискове, походи, посвѣщавания по цѣлата почти македонска територия. Всички голѣми хора, като че ли се нареждатъ и изтъкватъ отъ само себе си, другитѣ само ги одобрѣватъ, признаватъ и следватъ. Нашиятъ Даме бѣгаше отъ всѣкакво изтъкване и се нареждаше между обикновенитѣ.

Той никога не можеше да прави жестове(като Борисъ Сарафовъ, напримѣръ), да иска други да го хвалятъ и издигатъ. Ако нѣкой се осмелѣваше лично да го похвали или да му изкаже благодарность за нѣкоя работа, веднага изпъкваше на лицето му силно ироиченъ погледъ съ гримаса и веднага отклоняваше разговора.

Той не прибѣгваше до никакви жестове нито при разговори, нито при беседи - било въ училище, било въ селско или градско революционно събрание. Ниско говорене, редене на думи - гладко, но съ силно внушение, безъ особено променяне и повишаване на гласа или натъртеность, както правѣха мнозина други. „Щомъ говори Даме, мухитѣ се чуватъ въ стаята" - така се оценяваше неговата проповѣдъ на село и (въ) градъ. Съ силно внушение - кротко и смѣло, безъ много глаголствания, приковаваше слушателя и го привличаше за нашата кауза. Стигаше да се каже: „Даме така каза..." и човѣкъ биваше готовъ да тръгне на всѣкакъвъ рискъ.

Мнозина познаватъ добре и въ подробности Даме Груевъ. Той бѣше истински миякъ - знаеше смилѣвски жаргонъ, а сѫщо и стария миячки жаргонъ, та когато се намираше между мияци, страшно ги дразнѣше и жигосваше, защото тѣ се считаха за по-високостоящо племе отъ бърсяцитѣ, и Даме, като високоинтелигентенъ човѣкъ,не се скѫпѣше да ги кори за тѣзи имъ разбирания.

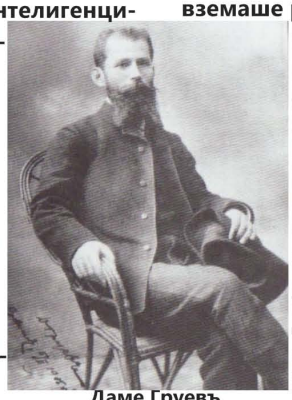
Идеята за революционна организация бе оформена у Даме още прѣзъ 1890-1891 г. И още прѣзъ 1891-1892 и 1893 година, Даме започна да се довѣрява на близки около себе си. До конгрѣса въ Ресенъ (1894 гъ.) всичко се вършеше подъ знака на довѣрието и честната дума. На този конгрѣсъ се оформи и записа клетвата. Даме, като учитѣлъ въ Прилепъ, започна първенъ да образува социалистически крѫжокъ, а подиръ и революционенъ. Но по първия крѫжокъ удари въ камъкъ, мѫчно се възприемаше тогава, социалиститѣ още не бѣха си пробили пѫтъ за работа. Споредъ думитѣ на единъ тогавашенъ съвременникъ - прилепчанинъ:" Ако Даме почнѣше съ революционна проповѣдъ, бързо щѣше да завладѣе целата интелигенция...." .

Прѣзъ периода 1894-1897 г. Даме споходи почти цѣла Македония за основаване на първитѣ крѫжоци и центрови организации. За тази цѣлъ той използуваше не само ваканциитѣ, но действуваше въ всѣко време - както прѣзъ лѣтото, така и прѣзъ зимата. Прѣзъ тия години той споходи и организира Щипъ, Велесъ, Куманово, Струмица, Скопйе, Сѣресъ, Кукушъ, Гевгѣлия, Воденъ, Дойранъ, Одринъ и много други,а още прѣзъ 1894-1895 г. бѣше споходилъ целия Битолски окрѫгъ. За самия градъ Солунъ Даме има голѣмъ приносъ за организирането. По това време градътъ имаше около 60 000 жители - българи, съ 3 гимназии и други училища и всички познаваха Груевъ. Докато стоеше въ Солунъ като голѣмъ центъръ,то отъ всички градове ходѣха при него за срѣщи и пояснения.Негови другари по това въ Централния комитетъ бѣха Иванъ Хаджиниколовъ, д-р Хр. Татарчевъ,П. Попарсовъ и Антонъ Димитровъ - Карата. Отъ тѣхъ никой обаче не бѣше така популяренъ всрѣдъ народа и так преданъ на дѣлото, както Даме.

Доне Тошевъ, Мише Развигоровъ, Даме Груевъ, Ефремъ Чучковъ, Атанасъ Бабата, Славчо Абазовъ, Марко Секулички

За всичко що се отнасѣше до комитета, горнитѣ другари отправѣха хората до Дамета, а и затова първата жертва предъ турцитѣ отъ интелигенцията въ Солунъ стана Д.Груевъ - интерниранъ въ Битолско, а подиръ - въ родното му село Смилѣво (1897 г.). Само следъ месец-два бѣше освободенъ да отива до Битоля, а скоро и изъ окржга.

Даме Груевъ

Даме бѣше съ сравнително кротъкъ нравъ - изглеждаше невойнственъ, работитѣ му обаче като легаленъ и нелегаленъ го сочатъ като много смѣлъ. Той пръвъ започна масово посвѣщаване по села и градове. Докато всички други се боеха да приематъ въ Организацията този или онзи, то Даме тикна работитѣ силно напредъ. Той споходи за втори пѫтъ всички градове въ Битолски окржгъ: Прилепъ, Крушево, Ресенъ, Охридъ, Струга, Леринъ, Кичево и др., а нѣкои отъ тѣхъ и по още нѣколко пѫти. Селата около Смилѣво сѫ посвѣтени все отъ него. Веднага съ неговото пристигане се почувства силенъ подемъ на организационнитѣ работи въ окржга. Даме Груевъ не се побоя да посвѣщава и хора отъ другитѣ народности: власи, цигани, албанци. Чешмеджиитѣ отъ битолския баиръ (цигани), той ги организира. Власитѣ отъ гимназията и нѣколкото албанци протестанти начело съ Цилка (по-късно министъръ въ Албания и зеть на Банско) все той ги организира. Той пръвъ започна да посвѣщава гржкомани въ Битоля. Познаваше всички квартали въ този градъ и всички го познаваха.Даме притежаваше умъ да обхваща бързо и всестранно нѣщата и да помни всички специфични мѣстни работи. Познаваше много хора, а и помнѣше тѣхнитѣ имена.Изобщо имаше поразителна паметь, а това бѣше много ценно и необходимо за онова време. Прѣзъ 1899 г. пристигнаха Михаилъ Герджиковъ и Василъ Пасковъ, за да се влѣятъ въ революционната организация. Запитанъ Даме защо Герджиковъ не бе приетъ, отговори:„Защото е анархистъ, а не социалистъ и ако го оставѣхъ да ви държи 2-3 беседи, ще ви завъртѣше главата наопаки". А на Пасковъ дадоха работа - председатѣлъ на окрженъ комитетъ.

Миланъ Матовъ

Даме не заемаше отговоренъ постъ като членъ или председатѣлъ въ окржния околийски или градския комитети, но влизаше фактически въ всички комитети и комисии и щомъ имаше нѣщо важно да се решава, то заедно съ другитѣ вземаше решения. Прѣзъ 1901 г. Даме попадна въ Битолския затворъ, осѫденъ на 101 години. Когато му четѣха присѫдата, той отговори: „Благодаря ви, стига ми една година,стотѣ подарявамъ на васъ!" Отъ затвора, като отъ нѣкаква сигурна крепость, ржководѣше целия окржгъ. Съ малъкъ подкупъ бѣше успѣлъ да спечели всички чинове и прислуга около затвора. Отъ целия окржгъ ржководители и куриери тичаха при Дамета въ затвора. Въ сѫщото време бѣше дошелъ въ Битоля и Гоце Дѣлчевъ и преоблѣченъ ходи на два пѫти при Дамета да се съвещава по всички въпроси на деня. Георги Сугаревъ (бѫдещиятъ войвода, а тогава началникъ на терориститѣ) бе натовареният да охранява Гоце и да го развежда изъ града. Сѫщиятъ Сугаревъ ми разказваше, че Гоце билъ особено зачуденъ отъ масовизацията на кварталитѣ. Покаченъ на 1-2 махленски събирания да говори, Гоце е казалъ: „Та вие сте тука държава въ държава. Никѫде немаме такава силна организация и такъвъ високъ духъ".

По сѫщото време азъ бѣхъ въ Битоля (по орѫжие) и отивайки въ затвора при Даме, настигнаме Лазаръ Поптрайковъ отъ Костурско съ още единъ другарь. Щомъ влѣзохме при Даме, азъ го заговорихъ: „ВидѢхъ се съ Гоце, познатъ ми е отъ София - енергиченъ и юначенъ, не е ли добре да го поканимъ за единъ сезонъ да обходи нашитѣ войводи и ги упѫти?..." Лазаръ веднага ме подкрепи, но Даме отвърна: „Ние не бива да се засилваме за смѣтка на другитѣ окръзи - Гоце е необходимъ за Сърско и тамъ едва ли ще се намѣри нѣкой да го замѣсти" - и веднага обърна разговора.

Даме Груевъ не бѣше жестокъ и коравосърдеченъ. Станѣше ли дума да бѫде убитъ нѣкой съмнителенъ, той не даваше да се бърза, а търсѣше неговъ познатъ за сведения и следъ това самъ му отиваше за среща у дома: отъ опасния човѣкъ той създаваше добъръ работникъ. Този тактъ възприехме и ние, околнитѣ, и често сполучвахме. Много пѫти Груевъ ни казваше: „Защо сте така жестоки? Докато не провѣритѣ лично сведенията, убийство не трѣбва да вършитѣ...." - и изреждаше мѣстнитѣ примѣри. Когато се завърна отъ Подрумъ кале прѣзъ м. мартъ 1903 г., кѫдето бѣше заточенъ, Даме обясни, че въ Солунъ извикалъ отъ всички-

тѣ окръзи и отъ нѣкои околии представители, за да се обясни за въстанието: съобщилъ имъ, че масово по никой начинъ нема да бѫде, а ще мобилизираме само селскитѣ чети и градскитѣ терористи - изобщо добре въоръжженитѣ хора. При тия условия всички (въ това число и Гоце Дѣлчевъ) дали съгласието си и обещали да се приготвятъ. Гоце не е ималъ време следъ завръщането си отъ Солунъ да обясни горния смисълъ на въстанието и много хора отъ Сърско останали съ впечатлението за „масово въстание".

По време на въстанието Даме взе живо участие въ боевете. Тамъ бѣше и Сарафовъ съ 2-3 офицери и други началници, но Даме като познаваше добре мѣстностьта и особено хората, даваше нарежданията, изпълнявани безпрекословно отъ войводитѣ. Споредъ думитѣ на Сугаревъ (тогава битолски околийски войвода и горски началникъ): „Даме не лежеше задъ насъ, а стрелѣше наравно съ насъ...." Следъ голѣмитѣ боеве Даме замина за Ресенско, а отъ тамъ - за Охридско. Преди това, когато Сарафовъ, Лозанчевъ и Славчо Арсовъ и нѣкои други отъ войводитѣ отпѫтуваха, той извика на съвещание Хр. Узуновъ(охридски горски началникъ), Георги Сугарев (битолски горски началникъ), дяконъ Евстати (войвода на голѣма чета) и още 4-5 мѣстни войводи въ смилѣвскитѣ гори и имъ посочи ясно положението, като ги покани да останатъ, за да не стане реакция по поводъ заминаването на нѣкои началства. Тѣ му дадоха клетва, че ще останатъ и останаха. Въ случая Даме ясно виждаше отрицателнитѣ последици отъ заминаването на ржководнитѣ сили и бѣше много доволенъ отъ съгласието и оставането на другаритѣ.

Освѣщаване на Български Конституционенъ Клубъ въ Одринско

Следъ това Даме Груевъ съ Христо Узуновъ и Тале Кръстевъ отидоха въ Галичка околия и при едно нахлуване на аскеръ въ с. Тресонче, Даме съ ловка маневра и смѣлостъ спаси четата.„Никога не съмъ видѣлъ Дамета така смѣлъ, както въ Тресонче - ми разказваше по-късно Узуновъ. - Ако не бѣше той, не вѣрвамъ, че щѣхме да се спасимъ!"

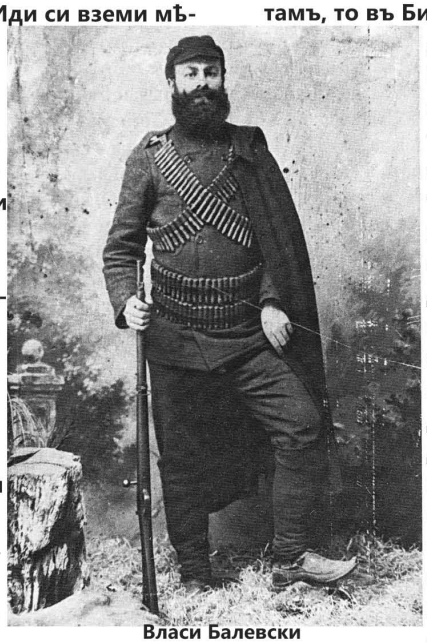
Прѣзъ м. мартъ 1904 г. по нареждане на Даме Груевъ свикана бе конференция въ прилепскитѣ села за опредѣляне бѫдещата ни дейность. Канен бѣхъ и азъ, но закъснѣхъ, а по-късно се срещнахъ въ Прилепъ съ Пере Тошевъ и въ Битоля, съ Гьорче Петровъ и други, взѣли участие въ сбирката. Тамъ сѫ били и Пере Тошевъ, и Гьорче Петровъ и още десетина ржководители. Преди това Даме бѣше на обиколка (въ) Воденско, Енидже-Вардарско, Велешко, Тиквешко и заедно съ тамошнитѣ войводи е дошълъ и открилъ конференцията, а тя по-късно бѣше наречена конгрѣсъ. Изработенъ е билъ много свободенъ правилникъ подъ влиянието на Пере и Гьорче. Както ми разказваше Узуновъ: „И свободни да бѣхме, пакъ такива избори не можехме да направимъ". И наистина съ този правилникъ можаха да се направятъ нѣкои опити и той бе изоставенъ. Въпрѣки,че болшинството бе на Дамева страна, той не пожела висшегласие, за да се наложи. Горниятъ правилникъ наскоро бе преработенъ, като изборното право бе запазено частично и то само за градски комитети.

Докато бѣше живъ Даме, всички конгрѣси и събрания той председателстваше: първия конгрѣсъ въ Ресенъ (1894 гъ.), прѣзъ 1895 г. - пленума въ Солунъ, събранията въ Охридъ, Битоля, Прилепъ, Велесъ, Куманово, Сѣресъ, конгрѣса прѣзъ 1896 г. въ Солунъ, (прѣзъ) 1898 г. - голѣмото събрание въ Битоля, 1899-1900 г. - конгрѣса въ Солунъ, 1903 г. - конгрѣса въ Смилѣво, 1904 г. - въ Прилепско, 1905 г. - Рилския манастиръ и 1906 г. - пакъ тамъ.

Нито едно събрание или конгрѣсъ, щомъ е присъствалъ Даме, нема да не го е председателствалъ. И при всички тия случаи не е ставало изборъ, а всички сѫ му викали: „Иди си вземи мѣстото - другъ не може да седи тамъ!" Лично Гьорче Петровъ ми го е повтарѣлъ горното.

Даме бѣше знамето на македонската революция и такъвъ ще си остане въ вѣковетѣ. Кѫдето и когато да се спомене или пише за македонската революция, крайѫгъленъ камъкъ остава Даме Груевъ като ореолъ, комуто се върти цѣлата работа.

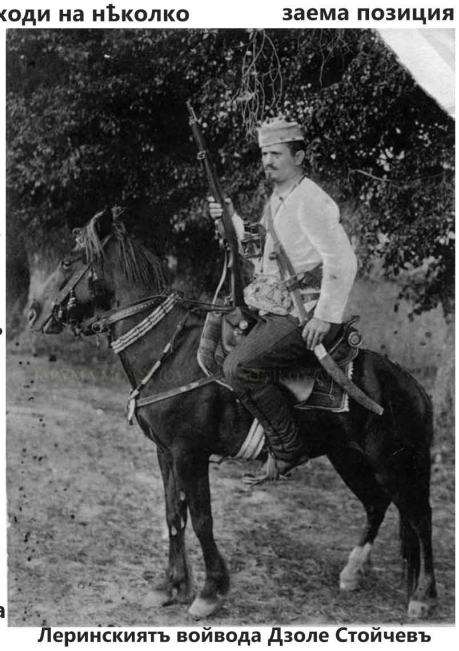
Дълга си наистина докрай къмъ Родината сѫ изпълнили само ония, които паднаха отъ неприятелски куршумъ, всички други не могатъ да твърдятъ това за себе си. Единъ отъ тѣзи, които изпълниха докрай своя дългъ, е и Даме. Той бе раненъ отъ турцитѣ прѣзъ есеньта на 1904 г. въ сражение въ Поречието. Следъ това плененъ отъ сръбска чета, заведенъ въ сръбското консулство въ Скопйе и впоследствие по застѫпничество на нашето Задгранично представителство предъ сръбската легация въ София бе освободенъ и предаденъ на нашия комитетъ въ Скопйе, чрѣзъ който бе изпратенъ въ България на лѣчение.

Власи Балевски

Прѣзъ 1905 -1906 г. Даме споходи на нѣколко пѫти Щипско, Кочанско, Струмишко, Кратовско, Кумановско и други околии все отсамъ ръ. Вардаръ.

Прѣзъ м. май 1906 г. се срещнахъ съ Даме Груевъ по поводъ докладване положението при насъ и съ поканата да дойде въ Битолско (срещата стана въ София).Той тръгналъ прѣзъ м. ноември съ намѣрение прѣзъ Солунъ за Битоля и като пристигналъ близо до Солунъ, ние въ окръжния революционенъ комитетъ въ Битоля получихме вече писмо отъ Георги Мончевъ отъ Солунъ и веднага приготвихме голѣма група терористи, за да го посрѣщнемъ на битолската гара, а азъ съ двама души тръгнахъ за Солунъ, за да го доведемъ до Битоля, но една алергорична телеграма отъ Мончевъ ни спря и даже се върнахме отъ гарата, защото ни съобщаваше, че Даме се връща обратно. Азъ знаехъ, че намѣрението на Даме бѣше да се организира атентатъ въ Солунъ срещу Хилми паша, а ако ли не тамъ, то въ Битоля. Допълнително научихъ, че Даме бѣше получилъ писма отъ Гьорче Петровъ, Хр. Матовъ и др., които му писвали за възможността да се свика общъ конгрѣсъ съ сърчани съ помирителна цѣлъ и той следъ голѣмо колебание бе решилъ да се върне. За другарь съ себе си бѣше взѣлъ войводата Сандо Китановъ съ 7-8 души четници - както до Солунъ, така и обратно. Сандо Китановъ бѣше „хвърчащъ" войвода, тук-таме му се даваха задачи все около границата. Безъ да държи смѣтка за сезона и лошото време, се настанява въ най-богатата чорбаджийска квартира вмѣсто на крайна кѫща, удобна за маневри, въ с. Русиново, Малешевско - на пѫть за България. При идването имъ още стопанинътъ на кѫщата предизвестилъ Китановъ,че чака за другия день да му отседне бирникѫтъ и е опасно, но войводата пренебрегнилъ това само като претекстъ да не ги настани. На другия день сутринта пристига бирникѫтъ съ войска и право отива въ сѫщата кѫща. Часовоятъ посрещналъ турцитѣ съ огънь и всички четници се вдигнали въ тревога и атакували за излизане отъ селото, при което Даме е билъ леко раненъ. Четата заема позиция надъ селото, безъ да може повече да се придвижи отъ голѣмия снѣгъ. Турскиятъ аскеръ отъ около 50 души, макаръ и давайки жертви, се нахвърлилъ настървено по групата. Боятъ траяалъ прѣзъ целия день, но всички загинали до кракъ. Нѣколко дни по-късно войводата Чернопѣевъ изпраща двама предрешени четници да научатъ дали има предателство и кои сѫ тѣ, но тѣ му докладвали, че се касае за грѣшна стѫпка на Сандо Китановъ, а нема предателство. Турцитѣ съ голѣма радость оповестиха по целия свѣтъ съ дълги комюникета за голѣмата си победа съ убийството на „най-голѣмия комита". За да се убедятъ въ Цариградъ, че сѫ убили най-голѣмия човѣкъ на Организацията, изпратиха цѣлъ щабъ висши офицери да провѣрятъ и го фотографиратъ. И като голѣма рѣдкостъ Даме е ударенъ съ куршумъ въ челото, сражавайки се на позиция (отъ сѫщата фотография имаше и въ Илинденското дружество).

Леринскиятъ войвода Дзоле Стойчевъ

Цѣла Македония го оплака, особено - битолчани, оплака го и братска България и на тая всебългарска скрѫбъ достоенъ изразъ даде великиятъ Вазовъ, посвѣтилъ му своето стихотворение:

О, Македонио, ти губишъ своя Лѣвски,
най-вѣрния си синъ, най-силния си мечъ!

Крушево, 1917 г.

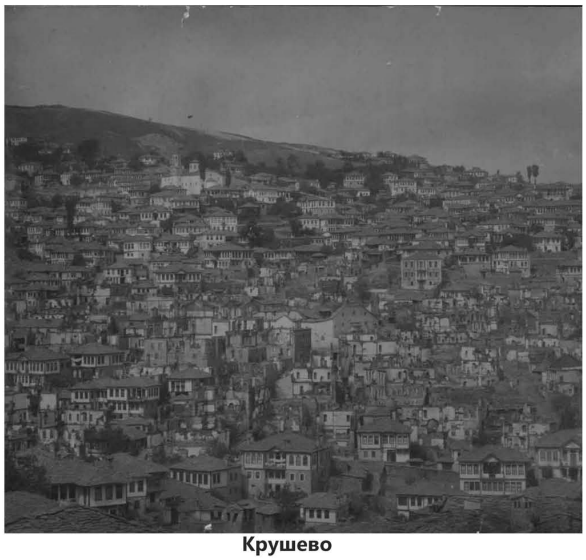
Добавка

(I). Преди въ София ми задаваха въпроса защо Даме отива въ Външното министерство. Запитахъ брата ми и той ми каза, че ходѣлъ при Гоце Радевъ, секретарь, неговъ другарь и съученикъ, и то по-често у дома му, а по-рѣдко въ министерството. И чрѣзъ него сме прокарвали нѣкои наши работи.

(II). Не е вѣрно, че Гоце (Дѣлчевъ) е наричалъ Груевъ „моятъ приятѣлъ", а го наричаше „нашиятъ старши" или само „Голѣмия". Преди въстанието, при амнистията на Даме се срещналъ Гоце и съ него, и съ много други.

Не е вѣрно, че сѫ се разделили хладно, защото Даме казваше, като си дойде, че сѫ се разбрали отлично по всичко. Думата била за четнишко въстание и мобилизация на селскитѣ чети, а не масово, но турцитѣ предизвикаха спонтанния изразъ на въстанието, като почнаха да палятъ селата и да стрелятъ по деца и жени и какъ нѣма да предпочетѣ населението гората предъ явната смърть. Гоце следъ срещата не бѣше направилъ още никакви събрания, за да се изкаже, и падна убитъ.

МИЛАНЪ МАТОВЪ

Крушево

Следъ бунта. Опожареният и бомбардиранъ градъ. — Après la révolte. La ville de Krouchovo bombardée et incendiée.

Крушево следъ Илиндень

Христо Силяновъ

Requiem.
(на Кадино-селскитѣ херои)

Тѫгитѣ на роба, 1903 г.

Пръстьта е ровка ощъ надъ седемтѣхъ ви гроба! -
Безкръстни тѣ личътъ, не кичатъ ги вѣнци! -
Но - съ вѣра въ свойта мощь! - къмъ тѣхъ се носи роба
И вази величай, о паднали борци!

Вѣковния позоръ, о синове бурливи,
Подъ борчески байракъ тъй рано ви събра,
И този животъ - безцѣнъ за труповетѣ живи -
За васъ бѣ на часа, на случая игра!...

Вий днесь сте сѣнки вечъ предъ жертвеника роденъ!
Но не тиранътъ глупъ, въ безсилния си бѣсъ -:
Злостьта на братъ единъ, отъ робството изроденъ,
Юнашки гробове изкопа зарадъ васъ.

Изкопа... Тъмна сганъ, на кървавъ пиръ събрана,
Захласната, съ възторгъ, огънь на васъ откри -:
Че днесъ за първи пѫтъ децата на корана
Съсъ пленници - борци Пророка ще дари.

Но цѣли свѣтъ видѣ, какъ доблестно борцитѣ
Откупватъ свойта кръвь, смразяватъ и смъртьта!
И ваш'тѣ трупове, отъ свой куршумъ прѣбити,
За роба сѫ триумфъ, победа надъ сганьта!...

Сега отъ ваш'та кръвь и бури и мѫченя -
Самотенъ гробъ личи... дрѣмете въ сънъ блаженъ!
Азъ нѣмамъ зарадъ васъ ни пѣсни, ни хваленя -
Не-нужни сѫ вѣнци за ваши прахъ свещенъ!

Наумъ Таховъ

Софийскиятъ Омиръ на Илиндень 1903 г.

София има своя илинденска епика, която все още никой не е издирилъ. Най-заслужилиятъ въ нея е Наумъ Орболъ („Орболъ" на влашки значи слѣпиятъ). Наумъ наистина е билъ слѣпъ, но е виждалъ, както е казвалъ и самиятъ той съ „очитѣ на душата си". Роденъ въ Крушево, като малъкъ се разболява „отъ очи", нѣкаква неука врачка ги налага съ горещъ оризъ и свѣтлината въ тѣхъ завинаги угасва. Въ София се заселва (презъ 1890 г.), за да живѣе съ песнитѣ си. Задомява се и има три момичета - Донча, Захария и Евдокия. Викатъ го по македонскитѣ по съборитѣ и панаиритѣ. Знае нѣколкостотинъ песни - повечето отъ тѣхъ за македонски войводи. Не само ги знае, а и ги записва - абсолютно слѣпъ и невиждащъ. Домѫтъ му въ Ючбунаръ, нѣкѫде по срѣдата на улъ. Странджа 55, е истинско сборище за революционеритѣ. Тукъ нощуватъ Кимо Георгиевъ - Клетвата, Тане Кляндѫовъ, Антонъ Попстояновъ, Велко Марковъ, братя Никола и Пито Гули и кой ли още не. Документаленъ записъ за Гоце Дѣлчевъ оставя дъщеря му Евдокия Н. Пейкова:„Чичо Гоце дойде привечеръ. Взѣха кучето - то вървѣше навсѣкѫде съ баща ми и мене. Кѫдето има момиче - за пищови не се говори. Ама не кѫдето сѫ татѣ и Гоце. Азъ искахъ да се върна, да играя съ дружкитѣ си, но чичо Гоце свали сахатника си,той бѣше на верижка, и ми го сложи въ джоба на жакета:
- Слушай - вика - какъ чука. Вѫтре има кукувичка. Ще я поразходимъ кукувичката и пакъ ще идемъ у вас...Каква ти разходка...
Говорѣха за Куршумли ханъ - затвора въ Скопие, за квартири, кафенета, писма, та даже и за моята баба Захария, че е като фурнаджийска лопата - голѣма уста, много знае, но трѣбва да си мълчи за всичко. Говорѣха за Македония и Крушево като за България. Казвамъ го, защото много нѣща се обърнаха на опако следъ това. А татѣ се държеше за сърдцето и му се оплакваше:
- Който живѣе съ болка за другитѣ - умира отъ чужда скръбъ! Мѫчно ми е, Гоце. Делиме се като нищелки... Спѣвамъ песни, а кой да ги чуе? Чичо Гоце се съгласи:- Въ царството на глухитѣ слѣпиятъ е безъ езикъ.
Седмица следъ това татѣ замина за Цариградъ. Турцитѣ смѣтатъ, че слѣпиятъ е" белязанъ отъ Бога" и не го закачатъ. Той носѣше пощата, зашита въ сетрето на гърба. Единъ отъ хората на чичо Гоце Дѣлчевъ - Пандо, го изпрати до гарата."
Наумъ, слѣпиятъ пѣвецъ на Илиндень 1903-та, пѫтува многократно до Цариградъ, Битоля, Щипъ, Сѣръ. Посещава и Куршумли ханъ, откѫдето изнася писма отъ осѫденитѣ, навити и втикнати въ тоягата му.
Още преди Илинденъ - прѣзъ 1895 г., - въ печатницата на братя Спиркови въ Наумъ Таховъ - Унчето издава своя прочутъ „Сборникъ отъ Македонски Български Песни". Въ тѣхъ се пѣе за войводи като Филипъ, Миланъ, Панайотъ, Стефанъ, Василъ, Ангелъ, Митре, Марко, Кара Георги...Цѣлъ поменикъ би било да ги споменемъ всички. Изключитѣлѣнъ епосъ!
Следъ разгрома на Илинденъ, Унче издава сборника си „Македонска Сълза" отпечатанъ въ печатницата на Александъръ Лозановъ въ София. Наумъ е споменатъ многократно въ двутомника за фолклоръ на проф. Михаилъ Арнаудовъ. Споредъ Арнаудовъ отъ него сѫ се влияли П. К. Яворовъ и Пѣнчо Славѣйковъ. И многократно въ лични разговори го е наричалъ „нашиятъ Омиръ на Илиндень".
Животътъ на този слѣпъ пѣвецъ отъ Ючбунаръ е истински подвигъ. Ще спомена само, че притежавамъ една отъ първитѣ грамофонни плочи на фирмата „Концертъ Рекордъ" съ негови две песни: „Комитска Пѣсенъ" и „Пѣсенъ за изгореното Крушево". Умира прѣзъ 1913 г. близо до Централна гара въ София, на връщане отъ куриерска мисия въ Дупница. Най-силни обаче сѫ споменитѣ отъ срѣщитѣ му съ Гоце Дѣлчевъ. И онази фраза отъ тѣхния разговоръ, чрѣзъ която предсказва края си: „Който живѣе съ болка за другитѣ - умира отъ чужда скръбъ!"
До голѣма степенъ тя се отнася и до двамата.

Георги Таховъ, 1993 г.

Се òжени Раде вòйвода,
За̀ убава Катѐрина,
Три гòдини шчо я любѣше;
За̀ ней много се убиле
Двата въ гра̀дина седе'а,
Катѐрина Ра̀де го прашаше:
Кя тѣ прашамъ право ка̀жи ми,
- Отъ шчо ти е, Раде, силата,
Нематъ пò юнакъ отъ тебе,
Отъ сърдце, Като, тѣ сакамъ,
За̀ то'а тебе кя ти кажамъ;
Кога бефъ малъ, три месеци,
Майка ми на̀ нива ме зеде,
Лоши ара̀мии излего'а
Татка ми и майка ми за̀кла'а
Мене живъ ме оста'ия,
Подъ биката до изворотъ,
Тамо плачевъ за цицанье;
Никой не ме слушаше,
Ме слуша'а три самòвили;
Едната млѣко имаше,
Отъ планината слего'а
На крилье ме зѐдо'а,
На каменъ ме оста̀вия,
Цѣла гòдина ме дойя;
Самовилитѣ ми рѐко'а:
Благòсловенъ да си òтъ Бога.
По юнакъ òтъ тебе да нема.

На Дрѣновската пла̀нина,
На тая вода студена,
Тамо вòйвода спиеше,
Кара̀улотъ го вардѣше;
До пòлъ нокь нищо немаше,
Дò него славѣй пеѣше;
Отъ кара̀улъ гласъ се слушаше:
Пò бѫргу, вòйвода, разбуди се,
О'здола иде пòтера,
Пòтера силна душманска.
- Филипъ се викна провикна:
„Дайтѣ ми рака да станамъ,
Дайтѣ тамбурата дà свирамъ
Айдушки песни да пеямъ.
Филипъ вòйвода пеѣше
На дружината велѣше:
„Ста̀нетѣ пушки готвитѣ,
Сабьитѣ да й точитѣ,
Пòтера да бъркаме,
Душмани да отепаме".

изъ „Сборникъ отъ Македонски Български ПѢсни"

Наумъ Таховъ, 1895 г.

Изнѝкнало ба̀демъ дърво
Надъ дърво стойтъ сла̀вѣй пиле
Подъ крѝля му бѣла книга
На книга пейтъ турско:
Шчо е турско да се сѣчитъ
Шчо е гѫрчко да се газитъ
Бугария да се славитъ
Да се славитъ да се множитъ
Да се множитъ да се плодитъ

Крушова хоаръ ди армѫнь
Къдзу ту гърцешчи мънь
Ди патру чорбаджацъ ка кънь
Ди унъ префту икономъ
Нъ су ясте фъръ номъ
Папа Константинъ марле
Нъсу ясте тя спинзурареˆ
Тутъ хоара ноау дирмане
Счидеску ньику шмаре
Ньику шмаре лоа нъ тимязъ
Туцъ ти лимба лъкърмязъ
Ауши ну сминдуяшче
Тутъ хоара нъ у минтяшче
Къ аре моарте ну жиляшче
Сваце греку ти интирезу
Нъсу ясте проту арбинесу.

Влашката чета на Георги Мучитано - Касапчето и Александъръ Кошка

Списъкъ на Нѣкои Измежду По-Проявенитѣ Участници въ ВМРО отъ гр. Щипъ прѣзъ Турския Режимъ.

1. Тодоръ Лазаровъ, главниятъ сътрудникъ въ Щипско на Даме Груевъ и Гоце Дѣлчевъ при първиятъ опитъ за създаване на масова организация. По-късно задграниченъ представитѣлъ на ВМРО. Миналъ прѣзъ много турски затвори. Самоубилъ се въ 1912 г. - бидейки тежко боленъ отъ туберкулоза, добита въ турскитѣ зандани,вѣрващъ, че започналата война срещу Турция ще донесе свободата на Македония.

Четата на Славѣйко Арсовъ

2. Гражданитѣ Коце Гочевъ, Ване Панайотовъ и Мише Бачовъ, заедно съ Тодоръ Лазаровъ, сѫ влизали въ първото революционно рѫководно дѣло за Щипъ и околията.

3. Вѣрни сътрудници на Тодоръ Лазаровъ сѫ Мише Развигоровъ и Гьошо Гочевъ. Първиятъ стана най-легендарниятъ и незабравимъ войвода на Щипско, и на Скопския революционенъ окрѫгъ прѣзъ турския режимъ. А вториятъ прѣзъ целиятъ си животъ бе близъкъ сътрудникъ ту на Централния комитетъ въ Солунъ, ту на Задграничното представителство въ София; бивалъ е и нелегаленъ въ четата на Развигоровъ. Помина се въ София прѣзъ втората свѣтовна война. А Развигоровъ загина въ сражение съ турцитѣ прѣзъ мартъ 1907 г. въ центъра на гр. Щипъ, заедно съ Миланъ Кръстевъ, членъ отъ рѫководното тѣло въ Щипъ и Петре Жабата,четникъ на Развигоровъ.

Йосифъ Ковачевъ

4. Славейко Арсовъ, войвода въ Ресенско; Христо Настевъ, бивалъ нелегаленъ въ западна Македония.

5. Взѣли голѣмо участие при организиране на града и селата при турския режимъ: Коле Йосковъ, ханджия; Пане хаджи Манасиевъ, ханджия; Сандо Самарджия; Йосе Самарджия; Коце Мировъ; Гьошо Икономски; Мите Милевъ; Димко Чешляровъ. Мите хаджи Мишевъ.

6. Спиро Зафировъ Келемановъ - началникъ на една отъ дветѣ бойни групи въ града. Въ началото още не е имало нелегална чета и нелегалнитѣ акции сѫ вършени отъ тия легализирани терористи. Келемановъ бе рядъкъ борецъ, хладнокръвенъ и преданъ до крайность на ВМРО. Въ първитѣ години на движението е билъ тайно изпращанъ за наказване на народни мѫчители и въ други околии, за да покаже на млади членове въ съзаклятието какъ трѣбва да се действува. Помина се въ Щипъ около Хуриета, следъ като бе пуснатъ отъ затвора.Бе още младъ човѣкъ; но го подѣде добитата въ затвора туберколоза.

Въ групата на Келемановъ сѫ влизали и следнитѣ лица: Сандо Малинковъ, Самониката, Доне Ерджеличанецъ, Гьошо Зивритѣ, Мите Ставревъ, Мите Судеклия, Доне Таринцалия,Тодоръ Заковъ Ерджеличанецъ, Братя Кангалови, Ильо Масинъ, Гьоре Масинъ, Герасимъ Велинъ, Коце Велинъ, Моне Вратѣсьо, Пане Катильо.

Щипскиятъ Войвода Панчо Михайловъ

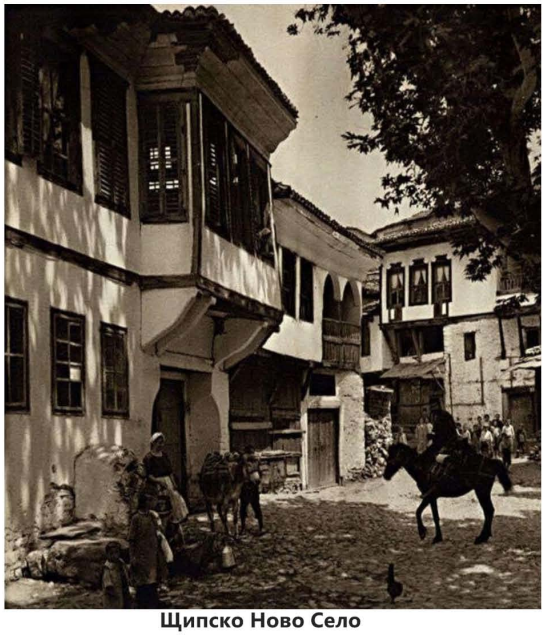
7. Въ другата група, наричана Новоселска, сѫ влизали: Доне Звездинъ, Мите хаджи Мишевъ, Тодоръ х. Костадиновъ, дедо Тодоръ Скандалия, Колю попъ Спировъ, Петре Гушлѣвъ, Глигоръ Фикиинъ, Христо

Скандалия, Ладе Сланковъ, Миланъ Уланцалия, Димко Гушлѣвъ, Трайчо Бахчованджията, синъ му Тодоръ. Началникъ на новоселската група е Пане Прошовъ.

8. Измежду нелегалнитѣ щипѣни, работили съ пушка на рамо сѫ следнитѣ: Тодоръ Александровъ, Ефремъ Чучковъ, Мите Недковъ, Гьошо Гочевъ, Иванъ Джамовъ, Сандо Малинковъ, Пане Пударо, Мите Судеклия Славко Гърличковъ, Славко Ковачевъ, Калея, Миланъ Туджаро, Ладе Сланковъ, Лазаръ Кльонковъ, Црънъ Киро, Сане Чаушовъ,Сандо Джамбазовъ,Коце Арсовъ х. Димитровъ, Василъ Арсовъ х. Димитровъ, Ильо Убевъ, Сане Циклевъ, Василъ х. Янковъ.

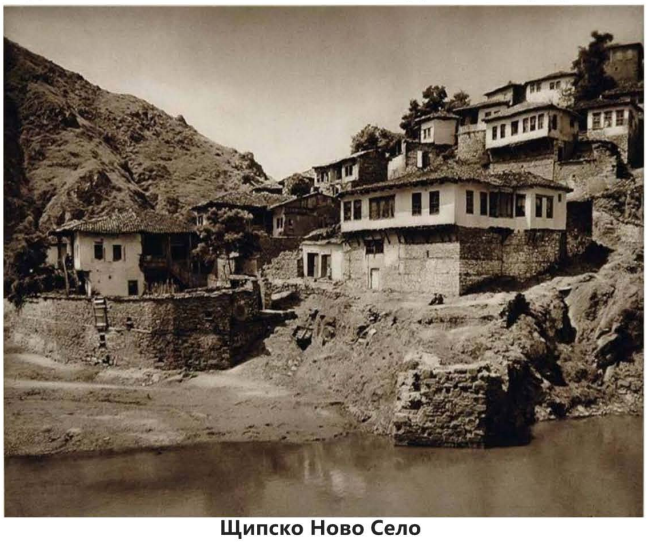
9. Отъ селата нелегални работници сѫ били и следнитѣ (вънъ отъ всички ония, чиито имена не си спомнямъ, но които сѫщо единъ день трѣбва да бѫдатъ записани): Иванъ Бърльо, Ефремъ Миладиновъ отъ с. Криви-Долъ, Гьоро отъ с. Люботенъ, Фене отъ с. Доляни, Дамбе отъ с. Карбинци, Величко отъ с. Горни Балванъ, Сандо отъ с. Судикъ, Пано Патриклия.

10. Ето нѣкои отъ гражданитѣ, които сѫ били всѣчески въ услуга на ВМРО, като нейни членове: Арсо Лазаровъ, Миялъ Ефенди (бащата на проф. Александъръ Балабановъ), попъ Ладе Живковъ, Христо Гюрковъ, Пане Яневъ, попъ Христо Червенелѣковъ, Наумъ Османковъ, Блаже Пуздерлиевъ,Доне Чанджия (Прилѣпчански), синъ му Гьошо, Коле Пиперевски, Йорданъ Миразчиевъ, Ване Кантарджиевъ, Ката Лалева, Миланъ Лалевъ, Д-ръ Иванъ Голевъ, Ване Каменаровъ, Миланъ Овцовъ, Мияилъ Марковъ,

Щипско Ново Село

Доне Тошевъ (прочутиятъ кираджия, който отъ Гьорче Петровъ бе нареченъ" баща на македонската твърдость", защото нищо не издаде като му заловиха бомби въ Битоля, въпрѣки ужаснитѣ изтезания), Доне Терански, Доне Чемковъ, Ефремъ Кадрафачки,

Щипско Ново Село

Мите баба Агнийнъ, Моне Протогеровъ, Пане Гочевъ, Пане Пищоло, Кара Тасо, Димко хаджи Кимовъ, Христо Влахчевъ, Лазаръ Кльонковъ и братята му, баба Агния.

Ив.Михайловъ

Пушка ми пукна щипскитѣ села,
щипскитѣ села, чичо Ефреме,
щипскитѣ села, село Доброшани.
Първата удри Гьоре доброшанче,
втората удри младия Гано.
Гано се моле и самъ нарежда:
- Писмо да пишешъ, чичо Ефреме,
на братъ ми Доне Горна-ма'ала,
нѣка ме жале, да не ме чека;
второто писмо за мила сестра,
нѣка ме жале, да не ме чека;
трекьото писмо до първо либе,
нѣка ми чува машката рожба,
като порасне, то ке разбере,
че азъ умирамъ отъ сржбски куршумъ,
оно за мене нека отмъсти!

Панчо Михайловъ, 1924 г.

Спасителтъ на минитѣ „Перникъ"

Както е известно въ 1915 г. бе сключенъ отъ тогавашното ни правителство единъ 500 милионенъ заемъ въ Германия при условие - експлоатацията на минитѣ „Перникъ" да се предаде на германско дружество на вѣчни времена, до окончателното изчерпване на вѫглищата въ целия басейнъ. Това тежко условие произведе тогава тъжно впечатление и голѣмъ шумъ и негодувание всрѣдъ народа, и за да не се попречи на въвличането на България въ войната на страната на централнитѣ сили, отъ правителството се дадоха увѣрения, че това условие било изоставено и нѣмало да се изпълни.

Прѣзъ юний 1918 г. правителството на д-ръ Радославовъ взема решение да се оттегли отъ властьта. Германското правителство, като узнава за това негово намѣрение, побърза да тури ржка на минитѣ преди идването на новото правителство на власть, за която цѣлъ изпраща дѣлегати за приемането имъ. Съ пристигането на последнитѣ въ София, Министерството на финанситѣ пише на Министерството на търговията и промишлеността да се нареди веднага за предаване инвентара на дѣлегатитѣ. Последнитѣ заминаватъ незабавно за Перникъ.

Тодоръ Александровъ и Георги Мончевъ

Тоя фактъ бе само хроникиранъ въ вестницитѣ, безъ каквито и да било коментари, поради военната цензура. Нема съмнение, че тази постѫпка на германцитѣ възбуди - отново негодувание и роптание, както всрѣдъ народа, тъй и между офицеритѣ и войницитѣ въ армията. Обаче, никой отъ меродавнитѣ наши фактори не искаше да знае за това създадено у насъ отъ постѫпката на нашитѣ съюзници настроение. Намѣри само единъ смѣлъ родолюбивъ българинъ, който се реши да осуети на всѣка цена изпълнението на намѣрението на германцитѣ. Това бе покойниятъ македонски революционеръ Тодоръ Александровъ. Той се намиралъ тогава на фронта и като прочита въ вестницитѣ тая новина, качва се на автомобила, пристига въ София и се явява право при менъ въ Главното Тилово управлѣние. Съ влизането му въ кабинета ми забелязахъ, че той е извънредно превъзбуденъ и развълнуванъ. „Четохъ въ вестницитѣ", ми каза," че сѫ пристигнали дѣлегати отъ Германия за приемане на минитѣ. Искамъ да зная, въ какво състояние се намира тоя въпросъ въ настоящия моментъ". Отговорихъ, че дѣлегатитѣ сѫ заминали за Перникъ и сѫ пристѫпили вече къмъ приемането на инвентара на минитѣ. - „Отъ тукъ отивамъ", ми каза покойниятъ," при германския военененъ пълномощникъ, полковникъ фонъ Масонъ, а следъ това и при германския пълномощенъ министъръ г-нъ Михаелисъ, да имъ заява, че тѣ ако не се распоредятъ за повикването на дѣлегатитѣ отъ Перникъ и изпращането имъ обратно въ Германия, азъ се връщамъ на фронта, за да взема македонската дивизия и я доведа въ Перникъ, за да ги прогоня отъ тамъ и да пазя това народно богатство отъ заграбването му отъ германцитѣ, безъ да искамъ да зная какво ще кажатъ за тази ми постѫпка и правителството и главното командуване". Не можахъ да се стърпя, станахъ, прегърнахъ го и му казахъ, че минитѣ сѫ спасени и че българскиятъ народъ за тая му ценна услуга, ще му издигне единъ день паметникъ. Той излѣзе. Следъ половинъ часъ се върна и ми каза, че и двамата германски представители сѫ останали като поразени отъ категоричното му заявление и му обещали, че ще се разпоредятъ веднага за завръщането на дѣлегатитѣ отъ Перникъ, а що се отнася то изпращането имъ обратно въ Германия, ще телеграфиратъ за това въ Берлинъ. И действително още на следующия день дѣлегатитѣ напуснаха Перникъ, и на 4-ия или 5-ия день тѣ пѫтуваха

Щипското рѫководно тѣло
Лазаровъ, Панайотов, Гочев и Бачов

вече за Германия.
Ето, прочѣе, кой е спасителътъ на това наше неоценимо народно богатство отъ грабителскитѣ лапи на тогавашнитѣ наши съюзници. Като давамъ публичность на тоя фактъ, мисля, че се налага повелителенъ дългъ на управата на минитѣ да направи необходимото за увѣковѣчаване спомена на тоя жестъ на голѣмия македонски родолюбецъ и революционеръ, съ поставянето на видно мѣсто една възпоменателна плоча или другъ нѣкой знакъ, който да напомня на настоящитѣ и бѫдещи поколѣния, какъ е спасѣно това народно богатство и какъ трѣбва да се пазятъ интереситѣ на държава и народъ.

С.Ковачевъ
генералъ.о.з. 1934 г.

Василъ Лѣвски и Тодоръ Александровъ

Остаряватъ хора и дървета;
падатъ дни, нощи, листа и дъждъ;
неизменень въ есеньта и летото,
камъкъ, ти стоишъ все сѫщъ!

Нѣмашъ нито жили, нито нерви,
нѣмашъ нашата злочеста плъть.
Съвѣстьта и хилядитѣ червеи
никога не тѣ гризатъ.

Ти не си изпитвалъ още жаждата
отъ която почватъ вси беди:
не грѣшишъ ти никога: не раждашъ,
пъкъ и самъ си нероденъ.

Ти си свѣтъ. Не затова ли нѣкога
въ огненитѣ стари вѣкове
отъ гранитъ и мраморъ е човѣкѫтъ
ваялъ свойтѣ богове?

Алена искра, отъ тебъ изтръгната,
камъкъ, истината въ тебъ прозрѣхъ:
вѣчно и свето е само мъртвото,
живото живѣе въ грѣхъ.

В честь на 110-годишнината отъ рождението на голѣмия поетъ и македонски българинъ Атанасъ Далчевъ.

Бележки Върху Българскитѣ Просвѣтни Учреждения въ Солунъ

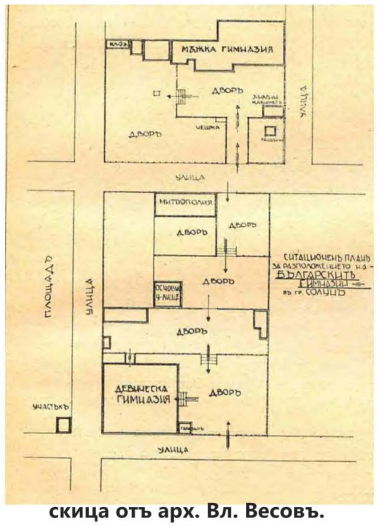
Като голѣмъ центъръ за просвета и национално съзнание, Солунъ винаги е заемалъ първо мѣсто въ културната история на нашия народъ. Приносътъ отъ материали, които съдържа Сборникъ Солунъ, красноречиво говори за способноститѣ на солунскитѣ българи, и при най-тежки условия за народна работа, да останатъ носители на високи и ценни качества.

Като реаленъ изразъ на тѣзи способности се явяватъ българскитѣ гимназии, многобройнитѣ български първоначални училища и църкви въ градъ Солунъ. На тѣзи гимназии, първоначални училища и църкви бихме искали, въ края на Сборника, това полезно дѣло на солунскитѣ възпитатели и възпитаници, да спремъ по-особено вниманието си.

Българската мѫжка гимназия в Солун.
отъ художника проф. Василъ Захариевъ

По своя хубавъ, издържанъ външенъ видъ, Солунската българска мѫжка гимназия бе една отъ най-бележититѣ сгради въ центъра на стария градъ. Издигната по склоноветѣ на едно възвишение, часть отъ което заемаше обширния ѝ дворъ, Солунската българска мѫжка гимназия съ бледочервеникавия си тонъ можеше лесно да се разпознае отдалече, стърчаща като стариненъ замъкъ надъ целия околѣнъ кварталъ. Прѣзъ дългото си сѫществуване, тя е имала пълненъ класически, реаленъ и педагогически отдели, Въ нея сѫ се учили стотици младежи отъ всички краища на македонскитѣ и други български земи. В двора на гимназията, подкрепѣнъ надъ тѣсната улица съ високи каменни стени, се влизаше прѣзъ единъ грамаденъ старовремски порталъ, напомнѣщъ градскитѣ врати на нѣкоя крепость. Вѫтрешната пѫтека, задъ тоя порталъ, раздѣлѣше голѣмия дворъ на две несъразмѣрни части. Въ дѣсната, по-малката, се намираше помещението за пазачитегавази и едно малко изолирано здание съ опитна зала за химическа лаборатория. Въ лѣвата, по-голѣмата часть, се трупаха прѣзъ целия день много стотици гимназисти. Тази лева половина на гимназиалния дворъ бе любимото мѣсто на солунскитѣ българи, въ случай на народни, просвѣтни и църковни праздненства. Тука, отъ основаването на гимназията до последнитѣѝ дни, при особено тържествена обстановка, ставаше годишния актъ. Въ тази часть на двора имаше и богато наредена метеорологжка станция, рѫководителитѣ на която всѣки месецъ издаваха печатни бюлетини. Самата сграда на Солунската българска мѫжка гимназия, преди да бѫде закупѣна прѣзъ осемдесеттѣ години на миналия вѣкъ и преди да бѫде поправена, изглежда да е била замъкъ на видно турско семейство. Общиятъ ѝ видъ, обаче, самъ по себе си издаваше редъ характерности на българския стилъ, който отсетне следъ откупването ѝ и направенитѣ поправки, е билъ усиленъ отъ майстори дебрани.

скица отъ арх. Вл. Весовъ.

Солунската българска мѫжка гимназия имаше два входа. Единиятъ въ дѣсно - главенъ, другиятъ въ лѣво, който водѣше за голѣмия дворъ. Въ центъра на гимназията се намираше обширния централенъ салонъ на партера, т. е. на първия етажъ. Край него се намираха класнитѣ стаи на долнитѣ класове, канцеларията, естествения и петроложки кабинети и библиотеката. Въ долния етажъ, ре-де-шосето, който не е означенъ въ скицитѣ, се помещаваше рисувалния салонъ, съ хубавъ стариненъ входъ и съ гипсови ваяния отъ видния и дългогодишенъ учитѣлъ по рисуване, италианецътъ Буфети. Единъ другъ малъкъ входъ въ лѣво, пакъ на ре-де-шосето, водѣше за физическия кабинетъ, снабденъ съ богати и скѫпи уреди, а между тѣхъ на двора, до вратата на рисувалния салонъ, имаше хубава старинна чешма. Първиятъ етажъ, т. е. най-горниятъ етажъ на гимназията бе почти съ сѫщото разпредѣление. Тука преобладаваха класнитѣ стаи на горнитѣ класове. Имаше и една стая, опредѣлена за читалня. Въ този етажъ, до балкона, съ своитѣ характерни зелени заседателни маси се помещаваше дирекцията и учителската стая. В деня на всѣнародния праздникъ Св. Кирилъ и Методий, горниятъ салонъ бе винаги богато украсяванъ съ ликоветѣ на български стари и нови народни просвѣтители, изработени отъ млади даровити художници, ученици на гимназията. (продължава)

Великиятъ Македонски Съборъ в Горна Джумая - 1933г.

Вл.Алексиевъ
„Сборник Солунъ"
1934